

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Rev. Patr. Joannis Laurentii Berti, Ord. Eremit. S.
Augustini, Theologia Historico-Dogmatico-Scholastica,
Seu Libri, De Theologicis Disciplinis**

Berti, Giovanni Lorenzo

Monachii [u.a.], 1749

Caput I. Trinitatem divinarum Personarum ex veteri testamento adversus
Judæos, hæreticosque probari.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-83642](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-83642)

518. fulmine ictus interit. Mahomet etiam Pseudopropheta Saracenorum, qui eo appellantur nomine à *Saraca* Arabum civitate, septimo Christiani nominis sæculo, solum binarium numerum in divinitate constituit, ipsam scilicet Divinam essentiam, ejusque Animam. Subsecutus est circa annum 1531. omnium hominum impudentissimus Michael Servetus, qui præexcelsam Trinitatis mysterium *Tricipitem Cerberum*, ejusque Cultores *Tritheitas* dicere non erubuit, combustus postea Genevæ urgente Calvino, & impio diaboli ministro, impiissimum condemnante. Subscribere Serveto Valentinus Gentilis, Bernardinus Ochinus, Lambertus Danaus, alique dicti à recessu Transilvani, Franciscus David Polonus, Nathanael Elianus, Christianus Francus Cra-

coviensis, Theodosius Schimbergius, & alii innumeri. Adde Socinianos recentiores Crellium, Wolzogenium, aliosque Polonos: qui à Latio & Faustio Senensibus civibus sectæ nomen acceperunt; nam hi patria pietatis ac sapientiæ Emporio deserta, in Poloniam ac Transilvaniam sese recipientes unum cum his, quos memoravi, hæresim inter rudiores efferosque populos propagarunt. Atque his connumerandi sunt hæretici, qui Divinam substantiam dividere ausi sunt, ut Manichæi, quos refutavimus priori libro, & Ariani, atque Macedoniani inferius exagitandi. Consilium namque est, primum Trinitatem divinarum Personarum, deinde singularum divinitatem adversus Impugnatores comprobare: quod Divino implorato Numine facere instituimus.

CAPUT I.

Trinitatem divinarum Personarum ex veteri testamento adversus Judæos, hæreticosque probari.

SUMMARIUM.

1. Usque ad 6. Inclusive dari trinitatem divinarum personarum Probat ex versu primo geneleos.
7. 8. & seqq. usque ad 15. Exclusive occurrit impugnationibus.
15. Idem ostenditur ex versu 26. cap. 1. Geneleos.

16. 17. 18. usque ad 24. Respondetur objectionibus.
24. 25. & 26. Idem evincitur ex cap. XIX. Gen. v. 24.
27. 28. 29. & 30. Solvuntur objectiones.
31. Idem eruitur ex pluribus aliis locis veteris testamenti.
32. 33. Solvitur argumentum.

Cur Hebraico populo Trinitatis mysterium absconditum.

QUAMQUAM Deus Hebraico populo, Trinitatis arcanum principio apertissime revelare, opportunum minime existimavit; illud tamen altissima divinarum Scripturarum significatione censuit esse præcontinendum: ut fideles, qui Christo nomen dedissent, si novitatis suorum dogmatum arguerentur, Judæorum eluderent cavillationes. Hebræis autem duplicem ob causam noluit tantum aperire mysterium; & ne in cultum idolorum proni, Deorum suspicarentur pluralitatem: atque ut gradatim, & quasi per incrementa, altissimarum rerum cognitione humana fragilitas imbueretur. Harum causarum primam affert in Orat. de Moyse Basilii Seleye. & Isidorus Pelusiota lib. 2. Epist. Ep. 143. alteram magnus Augustinus in Quæst. vet. Testam. cap. 86. Hinc paulatim Sacrosancta Trinitas nobis innotuit: & in libris Moyse unitas divinitatis specialiter prædicata est; in Prophetis Dei Verbum annuntiatum, & Personarum binarius diligentius commendatus: Trinitas denique in nova

lege evidentissime demonstrata. At quoniam superno accedente lumine, & Christi divinissimo Magisterio plura apparent in sacris Libris, quæ olim sub cortice literarum latebant; observarunt Patres ac Theologi, in veteri quoque Testamento Trinitatis deprehendi vestigia: quæ data opera hoc loco erunt producenda.

Momentum 1. Ex versu primo Geneleos:

In principio creavit Deus *calum & terram*, qui Hebraice legitur **אלהים השמים ואת הארץ:**
ברשית כרא

Hoc primum momentum, quod innotuit vocabulo *Elohim*, **אלהים** pluralis terminationis, conjuncto cum verbo *creavit* **ברא** numeri singularis, in gratiam Scholasticorum, qui eo usi sunt, nisi invictissimum, probabile quidem adversus morosos criticos arbitramur. Advertendum est autem, nos nequaquam

Probat 1. ex vocabulo hebraico Elohim.

quam asserere, nomen **אלהים** significare Personas, ut quidam falso dixerunt; nam cum designet supremum Dominum dignum adoratione, ut diximus lib. II. cap. I. revera divinitatem significat, vel aliquid Deo, tanquam uni, tribuendum. Neque asserimus notari eo nomine triplicem gradum divinitatis, quod Arianum esset, atque Macedonianum; neque esse admittendos tres **Elohim**, ut ludic in dissertatione de hoc nomine Zanchius Socinianus: sed affirmamus, in plurali illius nominis terminatione latere mysterium, neque phrasim esse Hebraicam, ut contendunt complures, pluralis numeri nomen cum verbo struere numeri singularis.

2. **Ultior ratiocinatio.** Ergo ita ex eo textu ratiocinamur. Cum Trinitatis opera *ad extra* inseparabilia sint, & producantur per omnipotentiam, quæ una cum substantia in tribus Personis esteadem, ad hanc significandam unitatem, sapientissimus legislator Moyses unius numeri verbum apposuit, id est **ברא**, *Creavit*. Cum vero in eadem essentia tres subsistant hypostases, pluralis numeri vocabulum usurpavit **אלהים** *Elohim*, cum in promptu esset singulare **אלה** *Eloha* aut tetragrammaton **יהוה**, aut quodpiam aliud ex recensitis II. lib. cap. I. Non enim id exigit, ut plures putant, Hebraicæ linguæ syntaxis, neque Hebræi plurali numero utuntur honoris causa. Innuitur ergo eo loco divinarum pluralitas Personarum.

3. **Confirm. 1.** Quod id non exigit Hebraica phrasim, ostenditur. Nam etiam in sacris libris sæpe plurale nomen cum verbo nestitur singulari, ut observavit quoque Hieronymus: non est phrasim, quam postulet linguæ proprietates, sed in qua aliquid latet significationis. Etenim in Berescith Ketana legitur: *Nisi hic sermo scriptus fuisset, non licuisset dicere, Creavit Elohim*. Habet consimilia Rab. Moyses Hadar, & alii apud Galatinum lib. 2. cap. IX. Ex Hebræorum ergo antiquiorum confessione, non phrasim natura est, sed occultæ significationis arcanum, terminatio ista pluralis. Deinde etiam id eveniret alicubi, ut apud Hebræos non semper nomina & verba, casus similitudine copularentur; ea tamen est divinarum literarum œconomia, ut ubicunque plurali numero de Deo nomen **אלהים** usurpatur, ne Pagani possint Judæis opponere, in horum quoque libris multitudinem contineri Deorum, & ne ipsi Judæi idololatriæ sumant

inde occasionem, è vestigio remedium apponitur, ut advertit Rab. Joannan. Sic ubi in Genesi legitur, *Faciamus hominem*, ne possint Polythei plures Deos suspicari, subditur: *Et creavit Deus hominem*. Genesi XI. dicitur: *Descendamus & confundamus linguam eorum*; & post hæc: *Descendit Dominus*. Cap. XXXV. scriptum est, *Apparuerunt Dii*, & statim: *Fac ibi altare Deo, qui apparuit tibi*. Jerem. XXI. I. *Pervertisti verba Deorum viventium*, & protinus: *Verba Domini exercituum*. Ergo propter hanc eandem Oeconomiam, & non ex hebraica phrasim, ne ex numero plurali Elohim inferri possit multitudo Deorum, verbum additum est singulare. Postremo quod præfatum nomen aliquem numerum ratione terminationis insinuet, arguitur etiam, cum verbis pluralis numeri connectatur, ut 2. Regum cap. VII. *Iverunt Dii*, Genesi XXXV. *apparuerunt Dii*, & XXV. *Abduxerunt me Dii*, aliisque in locis, ubi nostra Vulgata habet Dei nomen singulari numero expressum.

4. **Confirm. 2.** Neque Hebræi juxta familiarem Europæorum consuetudinem causa honoris nomen pluraliter efferunt. Nunquam enim legimus è plebe infimos primoribus salutem dicere, **עמכם אלהים** *Vobiscum Dominus*, sed ajunt semper, **יהי עמך** *Nec mulier Tekoitis* I. Regum cap. XIV. ita Regem allo-
cuta est **השעו בקלד** *Servate me,*

o Rex: sed **הושיעה** *serva*, inquit: idque constat ex toto Bibliorum Sacrorum volumine etiam ubi sumus Deus vel imperans, vel jubens ad homines loquitur.

5. **Confirm. 3.** Præter vocabulum Elohim, addo priorem vocem, **ברשית** *In principio*: quam nonnulli antiquiores legerunt, *In Filio*: ut Auctor libri, qui inscribitur, *Altercatio Jasonis, & Papisci*, quem scriptum nonnulli dixerunt à Jasone Thessalonicensi, cujus meminit Paulus in Epist. ad Romanos cap. I6. Hunc autem librum summo opere commendat in IV. adversus Celsum Origenes. Ita legit quoque Tertullianus cap. contra Hermogenem XX. neque videtur dissentire Chaldaicus Paraphrastes, qui vertit: *In sapientia sua*. Hieronymus tamen principio Quæstionum in Genesi videtur hanc lectionem rejicere: quod revera hebraicum **ברשית** significet *In Principio*. Verum quod affirmat Hieronymus de Grammaticali literarum sensu, possumus rectissime accipere de Theologico. Scribit enim S. P. Augu-
stinus

stinus in Q. ad Dulcitium VIII. *Trinitas insinuat Creatoris, dicente Scriptura: In principio fecit Deus calum & terram.* Et causam afferens, ait: *Intelligimus Patrem in Dei nomine, & Filium in principii nomine: qui non Patris, sed per seipsum creata primitus, ac potissimum spiritualis creatura, & consequenter etiam universa creatura principium est.* Quare non est prorsus rejicienda lectio illa Jafonis: *In filio creavit Deus calum & terram.*

6.
Observatio
Pici.

Ingeniosa est observatio Pici Mirandulani, qui in fine Heptapli Cabbala præfatam lectionem nititur comprobare. Facta enim literarum partitione, priores tres ברא significant, *Creavit: אב Patrem: בר filium, sola ב, in: unde habes, Creavit Pater in Filio.* Alii Patrem innuunt in litera א, Filium in ב, ac Spiritum Sanctum in ג, quæ sunt prima elementa nominum אב, בן, רוח. At hæc solos Judæos urgent, qui hanc interpretandi rationem plus æquo sectantur.

PELLUNTUR CRITICORUM, ET GRAMMATICORUM OBJECTA.

7.
Objectio I.

Opp. 1. Ex primo Geneſeos verſu probari pluralitatem divinarum personarum, negant viri in hebraica lingua doctissimi, idque probat Bellarminus lib. 2. de Christo cap. VII. exemplis clarissimis, quibus ex hebraica linguæ proprietate pluralis numerus pro singulari adhibetur. Etenim Genes. xxiv. 9. ubi legimus: *Posuit manum suam super femur Abraham Domini sui*, habet hebraicus codex plurale nomen ארונים, *Dominorum suorum.* Item Exodi xx. 3. ubi vulgata nostra legit: *Non habebis Deos alienos*: habent Hebræi אלהים אחרים לא יחיה לך.

Non erint tibi Dii alieni. Rursus falsum est nomen Elobim tantum cum singulari verbo conjungi, nam 2. Regum cap. VII. ut diximus, habetur: הלכו. *Ioverunt Dii*: quibus similia plura alibi reperiuntur. Præterea nullus hæcenus ea verba: ברא אלהים, vertit *Creaverunt Dii*; fecissent autem, si nomen illud pluralem significationem haberet. Denique si in vocabulo illo pluralitas personarum lateret, essent in divinis Scripturis contradictiones apertissimæ: ubi enim legimus Deum esse unum, sensus esset, Deus est unus, & non est unus. Hæc Bellarminus.

Resp. Longe plures etiam in hebraica lingua doctissimos in hoc Genes. loco mysterium animadvertere, ut Hebræi, quos memoravi inter suos antiquissimi, & ex Scholasticis Magister Sententiarum, S. Thomas, Alphonsus Vivaldus, Franciscus Arretinus, Catharinus, &c. Item nobilissimi Sacrarum Scripturarum Interpretes, Augustinus Steuchus, Lyranus, Paulus Burgensis, Joannes De la Haje, alii. Adde hæreticos homines saltem ob linguæ Sanctæ peritiam valde celebres, Ludovicum Cappellum in Diatriba de nomine Elohim, Salomonem Glasium lib. III. Gram. Can. xxv. Alstedium Calvinianum in Lex. Theolog. cap. 2. Meissnerum Phil. Sobr. p. 11. & alios, qui cum Catholicis adversus Socinianos pugnarunt. Nec refert Aben-Hezram in Comment. nullum in voce Elohim agnovisse mysterium, & ad hebraicam phrasim confugisse: quoniam id fecit hominis ignorantia, & divinorum arcanorum incomprehensibilis altitudo.

Itaque ad primum Bellarmini argumentum dicimus 1. *Jod* non significare semper pluralitatem, sed poni sæpè numero ad distinguendum affixum pronominis, ut in his vocibus את דבריו, *verbum ejus*, non *pedes*, non *verba*: quare in nomine ארונים litera *Jod*, cum sequatur suffixum, non est nota pluralis numeri, sed pronominis; quemadmodum aliquando est signum regiminis, ut Genes. xlii. 30. *Dominus terra, ארונהאראץ.* Quibus in locis *Jod* a Grammaticis dicitur *Redundans*. Dicimus 2. quod licet ex proprietate linguæ Sanctæ nomina appellativa, quale est *Adonai*, numero plurali pro singulari efferantur: id locum minime habet in voce aliqua primitiva, qualem esse vocabulum Elobim, demonstrant etiam hæretici Amama, & Glasius. Tertio reponimus in sacris Bibliis, ubi habetur sermo de Deo, etiam phræos abjici consuetudinem; & si aliqua de Deo pluraliter enunciantur, statim singulariter repeti, ne plurium Deorum exoritur suspicio. Quamobrem additur Elobim singulare verbum causa hujus æconomiae, non proprietate sermonis. Cap. vero Exodi xx. Elobim enunciat de Diis Gentium, qui cum plures sint, consulto numero efferuntur plurali: ac verbum minori numero ponitur, *Non erit*, quod plures illi Dii non sint adorandi cultu illo, atque honore, qui debe-

8.
Solutio.

9.
Respondetur
argumentis
Bellarmini.

8.
Bellarmini
argum.

debetur Deo unico, ac summo. Regum 2. cap. vii. tam verbo הלכו *Iverunt*, quam nomine אלהים *Dii* personarum significatur distinctio: neque explorali verbo *Iverunt* Deorum inferri potest pluralitas, nam subditur caute aliud verbum singulare לפך ותלו

ut redimeret sibi, ut intelligatur de uno Deo haberi sermonem. Quæ unitas etiam manifestius colligitur ex verbis sequentibus פריית לך ממצרם

מפני עמך אשר *A facie populi tui,*

quem redemisti tibi ex Aegypto: ubi vides, & singulare verbum, & singulare pronomen. Ad ultimum Bellarmini argumentum facilis est responsio; nam hoc nomen *Deus* usurpatur à Latinis ad significandam substantiam, & consequenter nullus veritit unquam Creaverunt *Dii*. Quæ versio esset sane perversa, dicente Hieremia cap. x. 11. de Diis Gentium: *Dii cælum & terram non fecerunt.*

8. Opp. 2. Bellarmini argumenta aliis innumeris firmari possunt exemplis. Etenim ea vox hebraica בעלים *quæ* Dominos, ac possessores significat, passim de uno idolo, de uno homine effertur. Evenit idem de nomine ארנים, quod Eisaia xix. 4. cum singulari adjectivo copulatum est, *Dominorum fortis קשה ארנים*. Nomen

Dei אלהים, etiam de unico idolo enunciatur pluraliter in Exodo, ubi vitulus aureus appellatur אלהי זהר, de uno Moyse, quem Deus constituit,

אלהים לפרעה *Elohim Pharaonis*; De uno Samuele, de quo clamavit Pythoniſſa, Vidi אלהים: de una Arca fœderis, quæ 1. Regum cap. 4. dicitur בא אלהים. Aqua etiam, cum una sit, vocatur מים; & in xxxvi. Ezech. ubi legimus *Aquam mundam*, habent Hebræi plurale, מים טהורים. His ergo exemplis constat, esse linguæ Sanctæ idiotismum, quotiescunque pluralis numerus usurpatur pro singulari.

9. Resp. nego ant. Atque ad 1. Exemplum dico: nunquam legi in Scripturis בעלים, nisi cum de falsis Diis accipitur, qui cum plures sint, nihil mirum, si plurali legatur terminatione. In singulari habetur duntaxat, ubi additur nomen unius Idoli, ut Judicum viii. 33. & Num. xxv. 3. de Idolis Baal, & Beelphegor. Quum enunciatur de ho-

minibus, & significat rei possessores, additur ei genitivus, ibique, ut supra dictum est, *Jod* redundat; aut non ponitur absolute pro uno Domino singulari, sed indefinite pro omnibus, ut Eisaia cap. 1. 3. Ad alterum exemplum respondet

Cappellus קשה esse nomen substantivum, quo significatur *durities*: neque Hebræis inusitatum est, substantivum pro adjectivo locare, & dicere B. G. *Dominos duritiei*, pro *Dominos duos*. Sed verior est responsio, adjectivum singulare additum plurali significare apud Hebræos distributionem singulorum. Sic. cap. præc. xvi. 8. ubi legimus, *Suburbana Hesebon deserta sunt*, habent

Hebræi, אכלל שרמות *Arva desertum est*: scilicet, *quodcunque arum*. Gen. xlvii. 3. ubi nostra vulgata ait:

Pastores ovium sumus servi tui, רועה

Pastor Hebræi legunt, id est *Pastor unusquisque*. Itaque singulare adjectivum

קשה *durus* additum plurali ארנים

Domini partitionem demonstrat, prædicique, Aegyptiorum Reges singulos futuros esse crudeles. Unde recte Vulgata: *Tradam Aegyptum in manu dominorum crudelium*. At nomen אלהים de uno dicitur vitulo, propterea quod erectus fuit in cultum plurium Deorum qui ab Aegyptiis adorabantur, atque loco Unius, Trinique Numinis substitutus. Hoc nomine nedum Moyses ac Samuel, sed Reges singuli, Judices ac Magistratus sunt appellati, quod hi omnes referant Dei maiestatem, gerantque vicem ipsius. Arca quoque præsentis summi Dei erat symbolum singulare. Aquæ demum, cum duo illarum sint genera, superiorum, quales sunt imbres, & inferiorum, quales sunt lacustres & fluviatiles, מים appellantur.

Opp. 3. Manue Judicium xiii. viderat unum Angelum; & tamen v. 22. dixit ad uxorem suam, *Morte moriemur quia vidimus Elohim* 12. Objectio 3. cum solutione.

Resp. Angelum, qui apparuit Manue, vocari אלהים, quoniam Dei præferebat personam. Quod satis liquet; nam v. 18. ait: *Cur quæris nomen meum, quod est Mirabile?* Unde Manue hæc edum obtulit & libamenta Domino, qui facit mirabilia; ibid. v. 19. Aut fortasse credidit sibi Deum ipsum apparuisse; & ideo ait: *Morte moriemur, quia vidimus Deum*. Memor quip-

quippe erat dictum fuisse Moyſi Exod. xxxi. 11. 20. *Non enim videbit me homo, & vivet.*

13.
Obſectio 4.

Opp. 4. In Hebraica, Iſmaelitica, & Arabica lingua quælibet res eximæ, honoris cauſa plurali numero designantur. Ergo nomine plurali Elohîm, non plurium numerus Perſonarum, ſed unius Dei exprimitur altitudo. Ita ratiocinatur lib. 2. de Trinit. cap. vii. Petavius, Adde ſortum honoris cauſa ita Salomonem adlocum 3. Reg. iii. 26. *Obſecro Domine, date illi infantem, & nolite occidere eum.*

Solvitur.

Reſp. Rationem illam uſurpati pluralis numeri, quam ex Aben Hezra Petavius commemorat, ſcilicet gratia honoris ac dignitatis, ut ipſe ſatetur, viris quibusdam Eruditis, nimis dilutam inſulſamque videri. Profert duntaxat exempla duorum nominum בעלים, & ארונים, quæ ad rem non eſſe, jam diximus. Ac dato, in his tale lingue detegi idiotiſmum; non proinde accidit idem in אלהים; quum illa appellativa ſint, iſtud primitivum. Accedit œconomia Scripturarum, ubi de vero loquuntur Deo, quam ſupra inuebamus. Pluralem numerum quandoque ſignificare magnitudinem, atque excellentiam, etiam in Hebraica lingua multiplici cauſa contingit, quam expendit Glaſſius lib. iii. Tract. de Nomine Can. xxxiv. Sed fieri id in vocibus primitivis ad exprimendam dignitatem perſonæ, falſum eſt penitus. Etiamſi id fieret; non junguntur tamen ex lingue proprietate ſingularia verba nominibus pluralis numeri, niſi ob aliquam ſignificationem, ut vidimus exemplis præcedentium obſectionum. Verba ſorti ad Salomonem nullam exprimunt pluralitate numeri reverentiam, ſed ea ſimul compellant Regem, & lictorem tenentem gladium. Addo, Verbum activum plurale uſurpari in lingua Sancta pro impersonali ſingulari, & imperativum pro ſubſunctivo, ut docent Grammatici. De his Cappellus in Diatriba de tribus Elobim. Profecto ſi plurale honoris eſſet characteriſticum, à Deo ferente legem fuiſſet adhibitum: neque citato loco Salomon dixiſſet lictori: *Date huic infantem vivum.*

14.
Obſectio ultima.

Opp. ult. Divinæ Perſonæ, ut conſtat ex Symbolo, quod tribuitur Athanaſio, Catholice appellari nequeunt Domini, vel Dii, ſed debent dici unus Deus, unus Dominus: Atqui nomen Elobim ſignificat Deum, vel Dominum: Ergo vel erit nomen ſingulare, vel error in Sacris Bibliis irrepreſit. Falſum eſt

igitur in 1. verſu Geneſeos nomen plurale cum verbo ſingulari conjungi. Ita arguit Cajetanus initio Comment. in Geneſim.

Reſpondet Catharinus in iv. Adnot. Ejusdem libro Cajetani ſententiam Judaicam eſſe, & à Patrum auctoritate abhorrentem. At non conveniebat Ambroſio Catharino (ut verbis utar Sixti Senenſ. lib. iv. Bibliothec. S. annot. 1.) fratrem ſuum ob tam leves cauſas in ſuſpicionem læſe Trinitatis adducere. Quare dicimus certiffimum eſſe apud Hebraicæ lingue peritos אלהים eſſe nomen pluralis numeri, cujus ſingulare eſt אלה, atque in hoc apertiſſime decipi Cajetanum. Quod autem ſcribit non conſentire Symbolo Athanaſii, ſi dicamus plures Deos aut Dominos, ſolutionem habet ex D. Thoma 1. P. Q. xxxix. art. 3. ubi ait: *Ad ſecundum dicendum, quod diverſæ lingue habent diverſum modum loquendi: unde ſicut propter pluralitatem ſuppoſitorum Græci dicunt tres hypotheſes; ita & in Hebræo dicitur pluraliter Elobim. Nos autem non dicimus pluraliter neque Deos, neque ſubſtantias, ne pluralitas, ad ſubſtantiam referatur.* At de priori loco, quo utimur adverſus Judæos ſatis, ſuperque dictum eſt.

Momentum II. Ex verſu 26. cap. 1. Geneſeos.

Faciamus hominem ad imaginem, & ſimilitudinem noſtram: qui habetur in Hebræo: אדם בצלמנו כדמותנו

נעשה

Utitur hoc loco ad probandam Trinitatem S. Joan. Chryſoſtomus Tom. v. Argument. hom. 2. Ambroſ. lib. vi. in Hexam. tom 2. cap. 7. Theod. Quæſt. xix. in Gen. Juſtinus in Dialogo cum Tryphone, nec non Interpretes ac Theologi omnes. Argumentum vero quod ex præfato textu deducitur duplex eſt. Primum literale, & obviuſ: Verba illa, *Faciamus, &c.* ſunt unius Perſonæ alteram adloquentis; & quæ ſequuntur, *Ad imaginem, & ſimilitudinem noſtram,* Divinæ Eſſentiæ indicant unitatem. Eſt ergo in Deo pluralitas perſonarum, & unitas eſſentiæ. Alterum argumentum petitur ex verborum illorum expoſitione: Imago Patris eſt Filius; generatio enim eſt origo viventis à vivente innaturæ ſimilitudinem: neque Filius eſſet Patris imago & ſimilitudo, niſi eandem habe-

haberet potestatem, & ei esset confubstantialis: item Spiritus Sanctus, cum sit communis dilectio & amor Patris & Filii, appellari potest similitudo utriusque. Itaque in verbo *Faciamus* intelligimus Patrem, in *Imaginem* Filium: in *Similitudine* Amorem; recteque dictum est, *Ad similitudinem nostram*, quoniam Spiritus Sanctus est Amor Patris, & Filii.

RESPONDETUR OBJECTIS.

16. **Objectio 1.** Opp. 1. Non inferitur ex his verbis *Faciamus &c.* Trinitatis arcanum, si ea protulerit unus Deus, adloquens non alteram in divinitate personam, sed Angelos, quorum ministerio praesertim in opificio hominis usus fuit. Atqui verba illa ad Angelos dirigi, nonnullis, momentis suaderi potest. Primo auctoritate Rabbiorum, inter quos numerandi sunt Aben-Ezra, & R. Moimondes Hebraeorum omnium doctissimi: deinde Philosophorum doctrina; nam Plato in Timaeo docet in productione hominis à primo Deos adhibitos esse minores. Tertio testimonio divinarum Scripturarum, quae inuunt, Deum quotiescunque magnum aliquod molitur opus, caelestium Angelorum exercitum consultare, ut lib. 3. Regum cap. xxii. 19. (dum ageretur de Achab intereptione ac deceptione) legitur, Deum super solium suum, assistentem sibi exercitum Angelorum consultasse. At ergo Deus hominem fabricaturus, *Faciamus*, quasi de tam praclaro opificio cum sua familia deliberrans.

17. **Solutio.** Resp. Fieri nequaquam posse, ut praedicta verba dirigantur ad Angelos. Primo enim Hebraei hanc interpretationem excogitantes ne cogerentur Dei Verbum tanquam distinctam à Patre personam fateri, maluerunt cum gentibus pluralitatem adstruere Deorum, ut scribit de hac illorum expositione Basilus; Enimvero ad creationem, cum sit productio ex nihilo, infinita requiritur potentia, neque ad illam Angelus, sive creatura aliqua potest adsumi. Quare illi, qui putant cum Platonis, minores Deos ad opificium hominis advocatos, plurium Deorum videntur esse cultores: *Conticescant ergo* (inquit Amb.) *& Judaei & Ariani cum suis paribus, qui, dum unum à consortio Divinae operationis excludunt, plures inferunt, & praerogativam, quam Filio negant, servulis donant.* Atque, etiam si creatura & Angelus possent esse alterius creaturae

R. P. Berti Theol. Tom. II.

principium, constat tamen, ad hominis productionem Angelorum ministerium non accessisse. Quippe ex rationali anima, & corpore constat homo. Animam ab uno Deo fuisse creatam, constat ex cap. ii. v. 7. *Et inspiravit in faciem ejus spiraculum vitae.* Similiter de corpore istic legitur: *Formavit Deus hominem de limo terrae.* Si ergo tam corpus quam anima ab uno procreata sunt, non interfuit hominum productioni Angelicum ministerium. Propterea ne opinemur plures esse hominis conditores, post verba *Faciamus &c.* sequitur in singulari, *Et creavit Deus hominem.* Ulterius hominem fuisse creatum ad Imaginem Dei, non Angelorum, ibidem Scriptura testatur. Accedit, quod neque Angelus est exemplar & idea hominis, neque una esse potest imago Dei, & Angelorum. Quod addebatur de Achab, habet cum generalem, tum particularem solutionem. Generalis est, à nobis non negari, Deum uti quandoque ministris Angelis: utitur sane, & ubicunque id affirmat Scriptura; sed Angelos conditores fuisse hominis, & Scriptura non docet, & demonstrat oppositum. Particularis vero solutio est, Factum Achab non suffragari Judaeis, qui fabulantur Angelum, qui decepit Achabum fuisse Animam Naboth, qui innocens fuerat lapidibus obrutus. At quoniam revera fuit Angelus malus de familia Satanæ, respondendum est, latissimam esse disparitatem. Dedecet enim summam Dei bonitatem, homines in mendacium inducere, ideoque fefellit Achabum per Angelum malum, idque non jubendo, sed permittendo, ut diximus lib. ii. cap. vii. Econtra cum creare sit opus Dei proprium, & ad ejus spectet omnipotentiam; non est, cur in creatione hominis Angelorum exquisierit operam ac ministerium.

18. **Objectio 2.** Opp. 2. Praetores, Tribuni, & quotquot summis funguntur magistratibus, solent sub numero plurium dicere, *Jubemus, scribimus, imperamus;* non ad personarum pluralitatem, sed ad maiestatem dignitatemque significandam: Atqui Deus reges ac principes dignitate antecellit: Usurpat ergo hac de causa illam proprietatem formamque sermonis, *Faciamus.* Ita cum Judaeis arguitur Marcellus Ancyranus apud Eusebium. Addit Socinus: Deum sese more artificum ad hominis opificium hortari, ut Annibal venenum hausturus; *Libermus*, inquit: *diuturna cura populum Romanum.*

B

Resp.

19.
Solvitur.

Resp. nego conseq. Non enim Deus, more procerum ac magnatum in Sacris literis de se pluraliter loquitur; siquidem in singulari numero verba fecit, etiam cum legem dedit, ac semetipsum Moyse manifestavit. Negari quoque potest etiam in latina lingua, quoties aliquis in plurali loquitur, quamdam declarari dignitatem; nam, ut scribit Laurentius Valla, non quidem in Sacris disciplinis, sed certe in latina lingua plurimum exercitatus, Elegant. lib. III. cap. 110. *Quia gloriosus est, quemvis unum per se, quam cum pluribus rem claram gessisse, Principes modestia gratia, ne soli videantur omnia gerere, loquuntur fere pluraliter; ut, Nos Maximilianus Romanorum Imperator, &c.* Sed quidquid de Latinis sit; Si Deus propter auctoritatem ac maiestatem de se loqueretur in plurali, oportuisset eum ita loqui, vel semper, vel ut plurimum, praesertim cum legem daret in Sina; inquit Quaest. 20. in Gen. Theodoretus. Quod addit Socinus, olim his verbis refutavit Basilus Hom. 9. in Hexam. *Quis enim faber aut ararius, aut lignarius solus ipse quidem, nec alio quoquam sibi cooperante stipatus, interque sua artis instrumenta desidens, sibi ipsi admurmurat dicens: Faciamus gladium, aut compingamus aratrum?* Atque, etiamsi haec loquendi consuetudo locum haberet in hominibus, qui possunt operum magnitudine deterri, & animo harere suspensi; obtinere non potest in Deo, qui neque indeterminatus esse potest, neque rerum faciendarum amplitudine retardari. Annibal vero plurali locutus est numero, intuens regios milites, qui domus suae occluserant fores: ac praeterea nullum istiusmodi exemplum in sacris libris occurrit, etiam dum verba faciunt Pharaon, Abimelech, Achabus, alique principes superbissimi. Marcello denique Ancyrano opponimus Chrysostomum, Basilium, Theodoretum, ac fere omnes Patres atque Interpretes: sed de horum traditione inferius.

20.
Obiectio 3.
cum solutione.

Opp. 3. Veteres Rabini, ut Moyse Gerundenfis, & alii, explicant hunc locum, quasi Deus adloquatur terram, ex qua hominem condidit. Resp. dementiam esse singularem, causam materiale ac patibilem, commutare in causam suipsius effectricem, & mortuum elementum ad opitulandum omnipotenti advocare.

21.
Oppositio 4.

Opp. 4. Decipuntur, qui hominem factum ad Dei imaginem arbitrantur;

nulla quippe creatura potest esse similis Deo. Dicitur autem recte homo conditus ad similitudinem Angelorum, quoniam in mortali corpore spiritali anima donatus est. Sunt ergo verba laudata Angelorum, non Dei.

22.
Solvitur.

Resp. nego ant. Etenim ad imaginem Dei, non Angelorum creatum fuisse hominem subsequenter verba demonstrant: *Et creavit Deus hominem ad imaginem & similitudinem suam.* Hanc imaginem alii in mente rationali, alii in eo, quod homo praestit volatilibus, piscibus, atque animantibus terrae, alii in libero arbitrio constituunt. Eam in ratione consistere certum puto, quum id affirmet S. Pater xxiv. contra Faustum cap. 2. Huius quoque imaginis partem saltem esse externum dominium, scribit hom. 8. & 9. in Genes. Iannes Chrysostomus. Quidam dixerunt: quod sicut Deus condidit Adam, à nullo alio progenitum, Evam ex ipso Adam formavit, & humanum genus ab Adam simul & Eva propagatum est; ita Pater à nullo est genitus, Filius à Patre, & Spiritus Sanctus à Patre, Filioque procedens. Quae postrema imaginis ratio parum mihi probatur; nam si neque Evam, neque posteros Deus condidisset, erat nihilominus Adam factus in similitudinem Trinitatis. Verum de hac in hominibus existente Divina imagine in altera horum librorum nostrorum parte.

Opp. 5. Qualibet locutio aut vocalis est, aut mentalis; vocalis fit, dum vox ab uno ad alterum dirigitur, mentalis, dum ab uno ad alterum dirigitur intellectio: Atqui non datur unius Divinae personae ad alteram locutio, sive vocalis, sive mentalis; nam Divinis personis deberet esse una eademque intellectio, ideoque una non posset ad alteram suam intellectionem dirigere; & ex alio capite, vox à spiritibus invicem adloquentibus non emittitur: Ergo illa verba, *Faciamus, &c.* Non sunt Patris ad Filium, sed unius Dei ad Angelos.

Solvitur.

Resp. Locutionem divinarum personarum non esse vocalem, neque mentalem eo sensu, quod Pater manifestet Filio cogitationem aliquam occultam, quemadmodum contingit in Angelis: sed est locutio, qua dirigitur sermo unius Personae ad aliam per communicationem participationem, & identitatem omnium divinarum consiliorum, quae una persona habet ab altera per originem suae processionis.

Momen-

24. *Argumentum 3.* Igitur Dominus pluit super Sodom & Gomorram sulphur & ignem, à Domino, de caelo, hebraice **וַעַל עֲמֹרָה וְהוֹרָה מִטֵּיִר עַל-סָדֶם**

נִפְרִית וְאֵשׁ מֵאֵת יְהוָה מִן

25. Ut vim hujus loci percipias, animadvertite, hic nomen **יְהוָה** non solum repeti, verum etiam repeti cum tali emphasi, ut unius exprimatur origo ab altero, nempe cum propositione **מֵאֵת** ex, ab. Observa quoque, haberi istuc nomen Dei primum ac tetragrammaton, quod ubicunque occurrit, semper verum Deum significat, unde exponi nequit de Angelis, ut contendunt Grotius & alii, quos tamen refutat Cantwrightus. Igitur constat ex allato textu, duas saltem esse in Divinitate personas, quarum una originem habet ex altera.

26. Innuit quoque ineffabile Dei mysterium, saltem probabiliter, solum nomen **יְהוָה**, ut constat ex libro R. Hecados, qui inscribitur *Revelator arcanorum*; ubi ait: *Animadvertite nomen quatuor literarum, prout scriptio ejus est, sic enim scribitur in lingua nostra hebraica יְהוָה significare generantem. At non potest generans esse absque genito: & propterea nos volumus generantem & genitum unam esse substantiam.* Plura vide apud Galatinum. Neque videtur carere mysterio, quod nomen istud sit, ut appellant **אֱלֹהִים**

יֵשׁ בְּאֶרֶב. Nam, significat apud Hebræos principium; est enim litera, ex qua cætera ducunt originem, & videtur Patrem designare. **י** idem est, ac *vivere, & esse*; neque inepte videtur posita ad significandum Filium, per quem creaturæ omnes vivere & esse coeperunt; & in quo, quæ facta sunt, vita erant. Tertia litera **ו** est nota nexus & unionis, ideoque denotat Spiritum Sanctum, qui est amor & charitas utriusque. Neque absque mysterio dixerim geminari literam **י**, & repeti postremo loco; quoniam Filius duplicem habet naturam, divinam nempe, & humanam; sed hæc videntur ingeniorum exercitamenta.

RESPONDETUR OBJECTIONIBUS

27. *Obiectio 1.* Opp. 1. Repetitio nominis **יְהוָה** fit loco pronominis: & idem est, *Pluit Dominus à se, ex alto.* Non enim est in lingua Sancta inusitatum, aliquod nomen vice pronomen. *R. P. Berti Theol. Tom. II.*

minis geminari; ut Genes. iv. Lamech alloquens uxores suas ait, *Audite me uxores Lamech: pro uxores meae: Possunt ergo Judæi facile argumentum istud eludere.* Ita Vatablus, Petavius, & alii.

Resp. nego ant. Etsi enim sæpe nomina loco pronominum repetantur; tamen id non evenit, ubi de Deo sermo fit, ne Judæi idololatriæ sumant inde occasionem: quod hoc potissimum loco erat observandum; ubi proprium Dei nomen apponitur, cum verbo tamen singulari. Sed & repetitur cum propositione, ut diximus, significante originem, non absolute. Neque talis propositio significare potest *ex se, ex alto*; id enim exprimitur sequentibus verbis, *de caelis מִן הַשָּׁמַיִם*. Et etiamsi hic locus ad refutandos Judæos non foret aptissimus, maximum tamen adversus hæreticos robur haberet. Quippe probant hinc Trinitatem Justinus in Dialogo cum Tryphone, Irenæus lib. 3. adversus hæreses, S. Athanasius libro contra Sabellii Gregales, S. Hilarius lib. iv. de Trinitate, Tertullianus contra Praxeam cap. 13. cæterique, ut Petavius fatetur, pene omnes. Quorum ductus auctoritate, nimis ægre patior eruditos viros, qui ex proprietate Hebraicæ linguæ, tantum elevant argumentum; præsertim cum extet anathematismus xvi. Synodi Sirmienensis: *Si quis, Pluit Dominus à Domino, non de Filio & Patre intelligat, sed ipsum à se dicat pluvisse, anathema sit. Pluit enim Dominus Filius à Domino Patre.*

Dices: Sirmiensem Synodum fuisse conventiculum Arianorum, ut dicemus sequenti libro disputantes de causa Liberii.

Resp. hanc Synodum celebratam fuisse contra Photinum, etsi ab Ariana factionis Episcopis; qui una in re à fide deviarunt negantes, Verbum esse Patri Omousion, vel potius hoc vocabulum suppressantes: in altera fidei patrocinati sunt, Photinum eo anathemate ferientes. Hac in parte Synodus illa recipitur, & commendatur in lib. de Synodis ab Hilario. Neque aliter sentiunt PP. primi Concilii Antiocheni in Epistola Synodica contra Paulum Samosatenum, ubi ex præcitato textu Personarum divinarum probant pluralitatem. Quare anathema Synodi Sirmienensis Catholicorum sensui coheret.

Opp. 2. Falsum est nomen **יְהוָה** soli Deo tribui, nam hoc nomine appellatur mons, in quo Abraham pro filio obtulit sacrificium, Genes. xxi. 1. Item al-

28. *Solvitur.*

29. *Instatur, & respondetur.*

30. *Obiectio 2. cum solutio.*

tare erectum à Moysè Exod. 17. Urbs quoque Jerusalem Ezech. 40.

Resp. nego antecedens. Mons enim altare, & Jerusalem, non appellantur יהוה absolute, sed cum addito; Mons scilicet dicitur יהוה ראה Dominus videt: Altare יהוה נס Dominus exaltatio mea; Jerusalem יהוה שמה Dominus illic. Quapropter designatur hoc loco Dei praesentia, ac majestas, ut constat ex Divini nominis addicamento.

Momentum IV. Ex pluribus aliis locis veteris Testamenti.

31.
Argumen-
tum 4.

Probatur praeterea Trinitas pluribus aliis Divinae Scripturae locis: quorum pleraque ad proximas dissertationes de Filii ac Spiritus Sancti divinitate sunt reservanda. Occurrunt modo versus 22. cap. 111. Gen. Ecce Adam quasi unus ex nobis factus est. Et cap. xi. v. 7. Venite descendamus, & confundamus linguam. Psalmo 11. v. 7. Dominus dixit ad me, Filius meus es tu, Ego hodie genui te. xxxii. 6. Verbo Domini cali firmati sunt, & spiritu oris ejus omnis virtus eorum. Et cix. Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis; aliaque id genus permulta. Adversus judaeos urgendi quoque sunt versus 20. Genes. 44. Est nobis pater senex, & puer parvulus, &c. quem R. Hadarlan mystice de Deo, aeternoque ejus Filio interpretatur; versus 3. Il. vi. Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus Sabaoth, quem de pluralitate personarum divinarum explicat R. Jonadan & versus 1. cap. lxi. Spiritus Domini Dei super me, quem de Spiritu Sancto inhabitante super Messiam exponit R. Kimchi.

SOLVITUR ARGUMENTUM.

32.
Objeccio.

Oppones. Primum testimonium ex cap. 111. Geneleos videtur intelligendum de Angelis, quorum scientiam concupierat Adam; non enim credibile est, serpentem homini Divinam sapientiam fuisse pollicitum, & ad hanc creaturam ratione praeditam adspirasse. At alterum ex cap. xi. de Angelis accipiendum, tum Philo affirmat in Libro de Confus. linguarum, cum Augustinus in xvi de civit. Dei cap. vi. & in 2. Moralium Magnus Gregorius. Quibus consentiunt, qui tenent in veteri Testamento nunquam Deum apparuisse, quae est opinio clarissimorum virorum quamplurium. Allata verba Psalmi 11. & cix. sunt Davidi: ad Salomonem, quem ei peperit Uriæ uxor. In Psalmo xxxii.

Verbum significat Patris vocem, & Spiritus anhelitum oris, non subsistentes Personas. Trisagium denique Isaia maximam Dei significat Sanctitatem. Tribus enim gradibus ad perfectionem pervenitur, positivo, comparativo, superlativo.

Resp. breviter, priorem locum non posse Angelis tribui, quoniam praecedunt haec verba ויאמר יהוה Et dixit Dominus: nomine ineffabili ac diviniissimo apposito. Illa autem phrasi Deus ironice loquitur, & veluti hominem irridens. Similitudinem vero cum Deo potuit homo concupiscere, quemadmodum & Angelus, peccato superbiae, non quae ignorantiam consequeretur, sed debita considerationis praetermissionem; ut alibi dicendum est. Patemur, Deum confusionem linguarum operatum mediis Angelis, eosque plura fecisse, quae Deo tribuuntur, nempe apparuisse Abraham, dedisse legem, aliaque eximia patrasse; sed illi Divinam majestatem verbis signisque praeferebant. Idque praesertim hoc loco, in quo subditur, Atque ita divisit eos Dominus, & dispersit eos Dominus. Observavit Drusus, in Chronico templi secundi Senes reddidisse, Descendam, & confundam, & hanc attulisse causam, Ne gentes existimarent Judaeis plures esse Deos. Verba Psalm. 11. de nullo alio possunt commodius intelligi, quam de Christo; quum Messiae haereditas gentium fuerit repromissa; & de filio Dei naturali, non adoptivo proferantur aperte. Hunc tamen locum adversus Socinianorum interpretamenta iterum discutiemus; nam Judaeos, veteresque Sabellianos nunc perstringere cura est. In cix. non memorari Salomonem constat, quod neque Salomon fedit à dextris David, neque dici possit genitus ante Luciferum, neque fuerit Sacerdos secundum ordinem Melchisedech. Addo & istic efferri nomen Dei tetragrammaton. De versu Psalmi xxxii. haec luculenter Orat. iv. Catech. beatissimus Gregorius Nyssenus. Neque enim dictio est Verbum, aut Spiritus anhelitus. Quamnam enim tanta virtus proficiscitur à verbis, & ab anhelitu, ut sufficiant ad construendum caelum, & quae in eo sunt virtutes? Si enim dictioni Verbum Dei est simile, & Spiritus anhelitui, similis est omnino virtus ex similibus, & quantas nostrum, tantas vires habebit Dei verbum. Atqui operatione sunt carentes, quicunque verbis transiunt spiritus: quo fit, ut non agentes, & non consistentes illos omnino constituent, qui ad nostri Verbi

33.
Solvitur.

Verbi similitudinem Dei verbum deducunt. Sin autem, ut dicit David, Verbo Domini celi firmati sunt, & Spiritus eius omnis virtus eorum, constat mysterium veritatis, quod dicitur esse dicendum Verbum in essentia & Spiritum in hypostasi. Hæc Nyssenus. Quod spectat demum ad Trisagium Esaiæ, ultra fateor, superlativa quandoque fieri sola adjectivorum repetitione, ac præcipue in lingua Sancta, in qua non est diversa graduum in nomine terminatio. Verum, hic latere mysterium, colligitur ex trina repetitione, de qua vide accuratam ob-

servationem Ambrosii in lib. 2. de Fide ad Gratianum cap. 4. & ex textus prophetici *וַיִּשְׁמַע יְהוָה*; nam v. sequenti VIII. ait Dominus: *Quem mittam, & quis ibit Nobis?* Quo plurali numero vides Dominum exercituum sedentem super solium excelsum, ter Sanctum vocari ob puritatem personarum. Sunt ergo, quidquid scribat Petavius, hæc loca ad retundendam pervicaciam Hebræorum idonea; neque, ut ille arbitratur, ex proprietate linguæ facile excutiantur.

CAPUT II.

Judæorum ac Sabellianorum solvitur argumentum, & demonstratur, non posse illos accusationibus dogma Christianorum impetere.

SUMMARIUM.

1. Proponitur argumentum Judæorum, ac Sabellianorum.
2. Respondetur ad illud.

3. Hebræi per argumentum convincens adiguntur ad deponendam mentis obdurationem.

I.
Objectio
Judæorum.

ANTITRINITARIORUM sophismata in suum quæque locum distribui: sed restat vulgare illud, quo pervicaciter Christianam fidem quætere moluntur, petatum ex iis Scripturarum momentis, in quibus prædicatur Deus unus, excludens plurium consortium. Hujusmodi sunt ea verba Deuteronomii VI. 4. *Audi Israel, Dominus Deus noster, Deus unus est.* Tum Isaiæ XLIV. 6. *Ego primus, & ego novissimus, & absque me non est Deus.* Et ibidem v. 24. *Ego sum Dominus faciens omnia, extendens celos solus, stabilis terram, & nullus mecum.* Capite seq. XLV. 5. *Ego Dominus, & non est amplius: extra me non est Deus. Ego Dominus, & non est alter.* Atque id genus bene multa. Ex quibus ita possunt argutari, Si tres essent in divinitate personæ, non esset Deus unus & singularis: At, Deuter. VI. dicitur *Deus unus*: Non sunt ergo plures in divinitate personæ. Deinde, ubi plures personæ sunt, idem non potest dici primus & novissimus: Sed, ut inquit Isaias: idem Deus *primus est, ac novissimus*; Ergo non sunt plures in Deo personæ. Præterea soli Deo, quem Patrem appellamus, convenit omnia producere: Atqui, ut idem Isaias testatur: præter Deum, qui omnia condidit, *non est alius*; Ergo non est alius præter Deum Patrem. Possunt & istud urgere argumentum: In veteri testamento Deus ap-

pellatur Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus Jacob. Atqui Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus Jacob est una tantum persona: non enim potest esse Verbum, seu Filius, ut Christiani credunt; cum in horum Scripturis, scilicet Act. III. scriptum sit, Filium fuisse glorificatum à Deo Abraham, à Deo Isaac, & à Deo Jacob: Est ergo Deus patrum nostrorum longe diversus à Filio, quem Deum esse existimant Christi fideles.

Breviter omnia expediam, quum singula probent tantummodo in Deo singularitatem naturæ, non vero unitatem personæ. Ergo cap. VI. Deuter. Dei prædicatur unitas adversus pluralitatem Deorum, quamquam non caret mysterio trina Divini nominis repetitio, ut animadvertit R. Simeon Ben-Johai libro, qui inscribitur Zohar, & R. Ibba apud Galat. lib. 2. cap. 1. Cui addo in libro Raccanath, in quo de numerorum mysteriis agitur, notasse veteres Cabbalistas nomen *יהוה* Deus ter repetitum una cum numerali *אחד*, Unus, conficere numerum XCI. qui resultat etiam ex voce *אמת* Veritas; unde inferunt Cabbalisticè significare Deum non esse summam veritatem, nisi ternarius numerus jungatur cum unitate. Ex quo testimonio probat Glassius Art. VII. de Allegoriis, vetustos Hebræos à doctrina nostra de SS. Trinitate non fuisse alienos. At Isaias 44. Capite Messie

2.
Solvitur.

יהוה
LXXVIII.
אחד
XIII.
אמת XCI.